

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כה, תשל"ד



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

איתמר בן-אב"י – לוחם ומחדש

ה. בן-אב"י – יוצר הסגנון ה-ארץ-ישראלי...
 בפרק הראשון של מאמרי עסקתי בסגנונו של איתמר
 בן-אב"י, ואמנם העירוני אחדים, כי לקה המאמר בחסר,
 הואיל ולא דן בתופעות סגנוניות, אלא בדרך סגנונו. אני
 מודה להם, למעירים, אך עלי להדגיש, כי את סגנונו של
 איתמר בן-אב"י אין לנתח לנתחים, הואיל וצבעוניותו,
 עסיסיותו וייחודו הרב הם כמעט בלתי מוסברים.
 סוף-סוף לא הייתה מסורת סגנונית של דוברי עברית,
 שיכול בן-אב"י להמשיכה. אפילו את מסורתו של אביו,
 בן-יהודה, לא יכול להמשיך. כידוע, לא היה בן-יהודה בעל
 סגנון, ואם כי הרבה מתכוונות סגנונו נשמרו אצל בן-אב"י, לא
 נשמרו בו האפרוריות והפשטות שבסגנון בן-יהודה.
 בן-אב"י יסד אסכולה חדשה בסגנון העברי – של ילידי
 הארץ, של דוברי עברית מלידה (התארים באים במרכאות,
 שכן קשה לדבר על סגנון ילידי באומת מהגרים, אשר
 לשונה מושפעת משבעים לשונות מהגריה). לפיכך, אין לתמוה
 על עביטי-שופכין, שנתכבד בהם בן-אב"י מעטי ברנר ושאר
 סופרי העלייה השנייה. אלו גדלו על ברכי לשון של צורבא
 דרבנן, ולא שיערו בנפשם לשון שופעת ועשירה (ולשונו של

* מאמר אחרון בסדרה.

בן-אבי הייתה עשירה במידה מדהימה, ובטוחני פי קונקורדנציה של לשונו תעלה רבבות מלים), שאין לה אחיזה במדרשים, או בתשובות הגאונים.

לשונם של סופרי אודיסה, או עידן מגדלי, הייתה מבחינה ידועה פאראפרזה ללשון המקורות. לשון בן-אבי, אשר נמנעה הרבה משמות-עצם, גלגלה פעלים, הטתה שמות פרטיים, סערה ורתחה – לשון פזו הייתה תלושה מראש. לשון פזו הייתה לשון, שעומדת על אדם אחד, או על קבוצה מצומצמת, ומשפטלה הקבוצה, בטלה הלשון.

חוקרים אחדים (עי' למשל גליה ירדני, "העיתונות העברית בארץ-ישראל בשנים 1863–1904") הכתירו את בן-אבי בתואר: "אבי הפנענים" (ברמו לתנועת העברים הצעירים של רטוש ואורנגן), ולו בגלל דרכו בלשון. ולו בגלל סגידתו (ממש!) ללשון התנ"ך, אשר השפיעה עליו אפילו בכתבו צרפתית. אבל, נראה שכדי לכתוב בסגנון מסוים, נחוצים תנאים וסביבה ייחודיים. תנאים אלו נתקיימו אצל בן-אבי, ראשון לדור התחייה, ולא נתקיימו אצל "ממשיכי סגנונו".

כאשר החל לכתוב בעיתונות (גם בגולה: ב"הצפירה", ב"הצופה" וב"לוח אחיאסף"), הפירו בו סופרי הגולה, שסגנונו אחר. חלקם שללוהו נמרצות, וכאמור לעיל, היה בָּרָנר ראש להם, וקידש מלחמת חרמה על ה"רגשנות המזויפת והריקנות הפינזמגלית שלו"¹.

1. "האחדות" תרע"ד, בחתימת "בן שלמה".

אֶר מלאכי מעיד על כך²:

“הוא השתדל לתאר את יפי הארץ, אבל חסרה לו השלוח האפית לכך, ובמקום תיאורים נתן שפע של מלים מצלצלות, שברבות, מהן חטא, אם בשוגג ואם במזיד, לרוח השפה ודקדוקה... סוקולוב ולודוויפול ובריינין פרסמו ברצון את סיפוריו. אחד מסיפוריו, “המכתב”, זכה להכרה בהתחרות הספרותית של “הצופה”, בשנת תרס”ד.”

המבקר הנודע, דֵר מרדכי אָרְנֶפְרִייו, מראשי זרם “הצעירים”, ראה בֶּן-אבִי מבשר בספרות העברית, ואני מביא כאן את שיר התהילה, ששר אָרְנֶפְרִייו בִּהשִׁילוֹח³ (כל הפיוורים במקור).

“הסופר הצעיר בֶּן-אבִי, שבו רואה אני את סופר התחייה הראשון, שנולד בארץ-ישראל החדשה, הוא בעיני סמל היהודי החדש, שאנו מחכים לו; נוסף על זה הוא פייטן דק וחודר, עט הרגשה רכה בשביל כל ההוד, הנסתר והעמוק שבחיים ובטבע... בֶּן-אבִי הוא בעיניי חיזיון חשוב, שצריך יהיה לשום אליו לב בייחוד. ציורו “מה יהיה?”⁴ הוא רק ניצוץ אחד מאותם הניצוצות הרבים, שמצאתי בתמונותיו הקצרות בִּהשקפה⁵, ושעוד עתיד הוא להוציא לעין רואים בעבודותיו הבאות. הוא מספר לנו

2. “איתמר בֶּן-אבִי בן ששים שנה”, “הדאר”, ט’ שבט תש”ג.

3. כרך י”א, שנת תרס”ד, עמ’ 271.

4. סיפור קצר, בעל סמלים פאטאליסטיים, שפרסם בֶּן-אבִי

בִּלוח אחיאסף.”

5. עיתונו של בֶּן-יהודה, אשר יצא בירושלים בתחילת המאה.

מאורע פשוט, מאותם המעשים בכל יום... אבל כמה יופי יש כאן, וכמה עומק, וכמה עצבות תהומית! כל שורה מציור קטן זה מלאה חום החיים, מלאה שירה ויופי. ואנו מרגישים, שאין כאן הרגשות מלאכותיות ומעושות, אין כאן פונה, אין כאן חריפות וחיידוד. הכול כאן פשוט ועמוק כהחיים עצמם. בשניים-שלושה סרטוטים, בלי גיבוב דברים ובלי ציורים וחקירות מן הצד...".

ואת דבריו הוא מסיים בנבואה מתפעלת: "זאת היא שירה, זאת היא שירה חדשה, זאת היא מתנה יפה של עשיר ברוח, שיש לו הרבה אוצרות בבית גזו".

בעיקרו של דבר, לא עשה בן-אבי בספרות העברית, ואף על פי שפרסם כמה מיצירותיו, הרי ניכר בהן חוסר-הליטוש, ניכר בהן ברק, שהוא חיצוני לרוב, ועם-זאת ניכר בהן, שבבן-אבי היה טבוע כשרון מזהיר, אשר אבד. אבד, מפני רוחו הסוערת. מפני שלאיש היו גדולות ונצורות לומר בכל משפט שכתב. מפני שמוחו שפע רעיונות, ומפני שהתחיל התחלות, וסלל דרכים, אך לא סיים את מה שהתחיל. פרישמן אמר עליו, שהיה שיח פרא, ולו היה לו עורך, היה גדול מסוקולוב. כי היה נחוץ לו מרסן וכולם. ואף על פי שבלשונו של בן-אבי עסקינות, הרי אין להימנע מלהעיר, כי בחייו הייתה מקופלת טראגדיה גדולה:

טראגדיה של חולם חלום, שסופרים הועידוהו לפסגת הספרות העברית, ומדינאים הועידוהו להנהגת העם העברי (המנהיג הציוני, שמריהו לויץ, אמר עליו, שלו נצטרף למפלגה, היו האנשים סוגדים לו בעבור דור אחד). טראגדיה של אדם,

אשר הניח יסודות פה רבים לבאים אחריו בכל השטחים,
ולא זכה באחרית ימיו לבית ולמשרה המכבדת את בעליה.
ממאות אלפי הדולרים, שאסף למען המדינה שבדרך, לא
ניתן לו גם אחד, כדי קיום נפשו.
ואולי דוקא בקונטרס מדעי לענייני לשון, טוב שייאמרו
הדברים המרים בשנת השלושים לפטירתו, כי איתמר בן־
אבי הולך ונשכח מפל לב.